

MUHAMMED'İN YAHUDİ EŞLERİ KLASİK İSLAM GELENEĞİNDE REYHÂNE BİNT ZEYD VE SAFİYYE BİNT HUYEY[*]

ÇEVİRENLER

ALİ TEKKOYUN HASAN YILDIZ
ARŞ. GÖR. DOK. ÖĞR.

ÖZET

Hayatı boyunca on iki farklı hanımla evlilik yapan Muhammed'in eşleri arasında iki Yahudi kadın vardı: Reyhâne bint Zeyd ve Safiyye bint Huyey. Bu iki kadın, eşlerinin Arabistan'da Müslümanlar ile yapılan savaşta öldürülmeleri sebebiyle dul kalmışlardı. Reyhâne ilk başta İslam'a girmeyi reddedip daha sonra toplumsal baskı sonucu^[1] İslam'a girerken, Safiyye kendisine sorulunca hemen İslam'a girdi. Reyhâne Muhammed'den birkaç yıl önce vefat etti, ancak Safiyye onun vefatından sonra da yaşadı. Klasik İslam kaynakları, Müslümanların Reyhâne'yi güzelliği sebebiyle sevmediklerini ve bu yüzden Yahudi kökenini mesele haline getirdiklerini, sadece Muhammed'in ona iyi davrandığını iddia etmektedirler. Muhammed'in vefatından sonra Safiyye, Mekke'de^[2] onun hanımları arasında yaşadı. Fakat Muhammed'in diğer hanımlarına -özellikle en nüfuzlu ve en gözde eşi olan Âişe'ye- kıyasla, İslam'ın başlangıcındaki siyasi karışıklıklarda yer almadı.

[1] Reyhâne'nin böyle bir baskıya maruz kaldığına dair bir haber yoktur. Sonuç itibarıyla Hz. Peygamber kendisine bir teklifte bulunmuş; Reyhâne de bu teklifi değerlendirdikten sonra Müslüman olmayı ve Hz. Peygamber ile evlenmeyi tercih etmiştir. Bu görüş, aynı zamanda Bakara Suresi 56. Ayette belirtilen "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapmıştır. Allah işitir ve bilir" mealindeki Kur'anî ilkeyle çelişir. Dolayısıyla burada yazarın yanlış bir yorum yaptığı anlaşılmaktadır.

[2] Hz. Muhammed'in eşleri onun vefatından sonra Mekke'de değil Medine'de yaşamışlardır.

* Bu makale, halen İsrail Western Galilee College'da Ortadoğu Bölümünde ders veren Dr. Ronen Yitzhak tarafından, *Journal of Religion & Society* dergisinde yayınlanmıştır: Yitzhak, Ronen, "Muhammad's Jewish Wives: Rayhana bint Zayd and Safiya bint Huyayy, in the Classic Islamic tradition", *Journal of Religion & Society*, Vol. 9, 2007, ss. 181-194.

[ÇN] Yazarın görüşlerine dair itiraz ve eleştirilerimiz dipnotlarda verilmiştir.

Giriş

(1) İslami geleneğe göre Peygamber Muhammed, on iki farklı kadınla evlendi ve bundan daha fazla cariyesi vardı.^[1] Cariye alma geleneği eski zamanlarda yaygındı ve dolayısıyla Arabistan’da da uygulanırdı. Cariyeler sıklıkla savaş ganimeti olarak alınmaktaydı ve bunun, Kur’an’da yer almasının sebebi olduğu görülmektedir: “Evli kadınlar size haram kılındı, fakat cariyeleriniz istisnadır.”^[2] (Kur’an, 4/24; Kurtûbî, 5/106). O zamandaki diğer Müslümanlarınki gibi Muhammed’in çok eşliliğinin sebebi, Müslüman cariyelerin akıbetine dair endişeydi. Onların kocaları, Peygamber Muhammed tarafından yürütülen Cihat esnasında inançları uğrana ölmüşlerdi ve bu yüzden, dört ay on gün sonra —bir kadının hamile olup olmadığını bilmek için ihtiyaç duyulan asgari süre— Kur’an, bu cariyelerin yeniden evlenmelerine izin verdi (Kur’an: 2/234).^[3] Bu düzenlemenin önemli

[1] Hz. Peygamber bizzat kendisi cariye almadı. Fakat Mısır’a gönderdiği davet mektubu üzerine oranın yöneticisi Mukavkis kendisine hediye olarak iki cariye gönderdi. Hz. Peygamber bunlardan birini eşi olarak aldı. Bu hanım çocuk doğurunca Ümmüveled olarak hürriyete kavuşmuş oldu. Reyhâne ile ilgili gelişmeler ise bu makalede açıklanmaktadır. Hz. Peygamber’in bundan başka da cariyesi yoktur.

[2] Ayetin sadece bu kısmı dikkate alınırsa durum yanlış anlaşılabilir. Cariyelik, İslam’ın zuhurundan önce de Araplar arasında uygulanagelen yaygın bir kurdurdu. Bununla beraber göz önüne alınması gereken İslamiyet’in köle ve cariyelerin hürriyete kavuşturulmaları üzerinde ısrarla durduğu hususudur.

[3] İlgili ayette, cariye kavramı geçmemektedir. Anlaşıldığı üzere yazar, burada bir kavram kargaşası yaşamakta; kocalarının ölümleriyle “dul” kalanları ifade eden ayeti, anlamından uzaklaştırarak “cariye” olarak yorumlamaktadır. Nitekim Bakara Suresinin 134. ayeti şöyledir:

وَالَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرْتَبِعْنَ بَأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ
أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
فَعَلْنَ فِي يَوْمِ أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

sosyal yönüne ilaveten, çok kadınla evlilik Peygamber'in, ona inananlara vermeye çalıştığı dinî prensiplerin sosyal değerini ifade ederek Müslüman toplumunun gelişmesi ve biçimlenmesinin başlangıcında büyük öneme sahiptir (Levy: 244).

(2) Diğer erkeklerin aksine, dinî ve siyasi lider olarak Peygamber'in kendisi, istediği kadını eşi olarak seçmede oldukça özgürdü; evlendiği dul kadınlara ilaveten, Peygamber hem siyasi (örneğin, Âişe bint Ebû Bekr ve Hafza bint Ömer) hem de tabii sebeplerle evlendi. Bu evliliklerin en dikkat çeken, şüphesiz Hatice bint Huveylid ile olan evliliğidir (Worrbl, 136; Benett, 252). Muhammed'in Hatice ile evliliği, o 25 ve Hatice takriben 40 yaşında iken 595 yılında gerçekleşti. Hatice onun hanımlarının en önemlisi idi; o, zengin ve itibar sahibi bir kadındı. Aynı zamanda 610'da bi'set başladığında Peygamber'in davasına ilk inanandı, Peygamber'in sebat etmesini tavsiye etmesiyle onun kendine güveni arttı ve bu nedenle Hatice, "Müminlerin Annesi" unvanını —daha sonra Peygamber'in diğer hanımlarının tamamı için kullanılan bir unvan— elde etti. Bu unvan, Kur'an'da olsa da ("Peygamber inananlara kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir." [Kur'an, 33/6]) onun kökeninin aslında Hatice'den geldiği varsayılabilir. Büyük ihtimalle Hatice'nin vefatının ardından 622 yılında Medine'ye varınca, Peygamber, hanımlarının geri kalanları için de bu unvanı kullandı ve ancak o zaman, bu, Kur'an'da yer aldı. Her halükarda görülüyor ki eşlerine "Müminlerin Annesi" derken Peygamber'in niyeti, onları diğer Müslüman kadınlardan ayırmaktı ("Peygamber'in eşleri diğer kadınlara benzemez" [Kur'an, 33/32]), ve Ascha'ya göre, muhtemelen vefatından sonra bile onların diğer erkeklerle evlenmelerinin önüne geçmekti (85-103). Önerme basittir: Eğer Peygamber eşleri diğer kadınlar gibi değilseler, o zaman onlara hiçbir Müslüman erkek layık değildir.

(3) Muhammed, Hatice ile evliyken, muhtemelen aralarındaki bir anlaşmaya göre başka bir kadınla evlenmedi. Ancak 619 yılında Hatice'nin vefatından sonra, Peygamber önceki evliliğin şartlarından muaf oldu ve daha fazla eş almaya başladı ve böylece aynı anda birkaç kadınla evli hale geldi. Takip eden yıllarda o, altı yeni kadınla evlendi ki onların ikisi Yahudiydi: Reyhâne bint Zeyd ve Safiyye bint Huyey. Yahudi kadınlarla

Mealın, "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinde size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığınızı her şeyden haberdardır." denilmektedir.

olan evliliğinde Peygamber, Müslüman bir erkeğin Yahudi ya da Hıristiyan bir kadınla (sonra o, İslam'ı kabul eder; Kur'an, 5/5) evlenmesine izin veren, fakat Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evliliğini yasaklayan İslami hükümlerden ayrılmıyordu. Şii müfessirler buna karşı çıkarken, Sünni müfessirler bu evliliklerde sorun görmedi (Levy, 138; Kurtûbî, 6/79; Mahallî^[4] ve Celal, 136).

(4) Bu makalenin amacı, klasik İslami geleneğe göre, Peygamber'in bu iki Yahudi kadınla evliliğini incelemektir. Bunun yanında, bu makale onlarla evlenmesinin Peygamber'e getirdiklerini, onların Peygamber'den ve onun hanımlarından uygun muamele görüp görmediklerini, eğer gerçekten varsa bu evliliklerin İslam toplumuna etkilerinin neler olduğunu inceleyecektir. Ben, ne Peygamber'in genelde eşleriyle ilişkilerini ortaya koyma niyetindeyim ne de onunla Müslümanların ya da Arabistan'daki Müslümanlarla Yahudilerin arasındaki mevcut ilişkileri tartışma niyetindeyim.

Reyhâne bint Zeyd

(5) 627'de, Muhammed, Medine'de mukim üçüncü Yahudi kabilesi Benî Kurayza'yı yok etmeye karar verdi. Şehirdeki diğer iki Yahudi kabilesi olan Benî Kaynuka ve Benî Nadîr, daha önce sürgün edilmişti. Benî Nadîr Yahudilerinden bir grup, büyük bir Yahudi yerleşimi oluşturdukları Hayber'e gitti, diğerleri ise kuzeye devam etti ve Suriye bölgesine ulaştılar. Benî Kurayza'nın tasfiye edilmesi hakkında dile getirilen sebep, Peygamber'in, onların Medine kuşatması (627, Hendek Savaşı) esnasında Mekke halkıyla işbirliği yapmış olmaları ve böylece Medine'deki Müslümanlara sadık kalmamaları iddiasıydı. Bu, Kur'an'da şöyle teyit edilir: "Bu insanlar, kendileriyle anlaşma yaptığın kişilerdir ki, her defasında anlaşmalarını bozarlar" (Kur'an, 8/56; Mahallî ve Celâl, 236; Faizer, 470).

(6) Medine'deki Müslümanlara karşı bir savaş için kışkırtma, Mekke'deki Kureyş halkını, Benî Vâ'il'i (Yahudilerle bağlantıları olan Benî Hazrec'in bir kolu) ve Benî Gatafan'ı içine alan Müslüman-karşıtı bir ittifak kurmayı başaran Hayber'deki Benî Nadîr liderlerinden geldi. Genel olarak, Müslüman-karşıtı kuvvet, 3.000 Müslüman askerine karşı yaklaşık 10.000 kişiden oluşmaktaydı (Vakîdî, 2/441-43). Müslümanlar, kazmış oldukları

[4] Yazar, orijinal makalede Celaleyn Tefsiri'nin müelliflerinden ilki olan Mahallî'nin ismini "el-Hallî" olarak vermektedir. Bundan sonraki atıflarda bu hatayı düzelterek vereceğiz. Aynı şekilde kaynakçada da bu hatayı düzelttik.

hendeklerle saldırıları savuşturmayı başardılar. Medine'de kuşatma boyunca, Kureys'in lideri Ebû Süfyân, Benî Nadîr'in liderlerinden biri olan Huyey b. Ahtab'a, Benî Kurayza'nın ittifaka katılması için onlarla irtibat kurması gerektiğini ve böylece savaşta kesin bir zafer alacağını tavsiye etti. Yahudi liderler arasındaki konuşmalardan sonra, Benî Kurayza lideri Ka'b b. Esed, tarafsız kalma sözünü ihlal ederek ve bu suretle Müslümanları kızdırarak Müslüman-karşıtı ittifaka katılmaya karar verdi (İbn Hişâm, 2/690; Vakîdî, 2/456; Ahmad, 70; Faizer, 472).

(7) Saldırı başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, Muhammed, Benî Kurayza üzerine seferberliğe yoğunlaşmaya karar verdi. Onlar Muhammed'in ordusunun gelmekte olduğunu duyunca, kalelerine sığındılar. Kuşatmadan 25 gün sonra, liderleri Ka'b b. Esed, Peygamber'den Ebû Lübâbe'yle istişare etmesini istedi. Ebû Lübâbe, Benî Evs'in liderlerinden ve Benî Kurayza'nın müttefiklerinden biriydi. O, Benî Kurayza'ya teslim olmalarını tavsiye etti; fakat aynı zamanda, o, bu teslim olmanın ölüm anlamına geldiği konusunda onları uyarmak için gırtlığını işaret etti. Bu uyarıya rağmen onlar, muhtemelen kaderlerinin önceki iki Yahudi kabilesine benzer -şehirden çıkarılma- olacağına inandıkları için teslim olmaya karar verdiler (İbn Hişâm, 2/690; Lings, 229-33).

(8) Ancak, bu sefer Muhammed daha kararlıydı ve onları yok etmeyi kafaya koymuştu. Bu yüzden, onların kendisini Yahudi kabilesinin halkının öldürülmesi emrini veren biri olarak görmemeleri için o, Benî Kurayza'nın bir müttefiki olan Sa'd b. Mu'âz'ı hakem olarak atadı. Muhammed, Yahudilere ne yapacağını karar vermesini ondan istedi. Sa'd, "Erkekleri öldür, kadın ve çocukları esir olarak al" cevabını verdi. Bu tavsiye o anda yerine getirildi. Muhammed'in askerleri kabilenin yaklaşık 700 erkeğini infaz etti, ancak kadın ve çocuklar köle olarak satıldı ve onların malları, savaşa katılan Müslümanlar arasında paylaştırıldı. Sonra, Yahudi esirler (çocuk ve kadınlar) Hayber'den Benî Nadîr tarafından fidyesi verilerek geri alındı (İbn Hişâm, 2/684-89; Ahmad, 72; Lings, 233). Müslümanlar, sadece bir Yahudi kadını öldürdüler ki o Müslüman bir askeri öldürmeye çalışmıştı. Onun infazı, Muhammed tarafından emredildi, aynı zamanda o, kadının idam edileceği bir çukur kazılmasını da emretti (Anwar, 48-50; İbnü'l-Esîr, 2/128; Taberî, 3/1496).^[5]

[5] Yazarın Yahudilerle ilgili değerlendirmelerinde ve onlarla olan savaşların sebepleri ve sonuçlarıyla ilgili yorumlarında, kaynaklarda bulunan rivayetlerden -yanlı tutumu hasebiyle- asla çıkarılamayacak yorumları çıkardığı açıkça anlaşılmaktadır.

(9) Müslüman müfessirler, Benî Kurayza'nın cezalandırılmasının beklendiğine ve Kur'an'da öngörüldüğüne inanırlar: "Allah, kitap ehlinde olup müşriklere yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine büyük bir korku saldı. Siz onların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir ediyordunuz." (Kur'an, 33/26; Mahallî ve Celâl, 553; Tabersî, 12/128-30) Ancak, erkeklerin öldürülüp kadınların ve çocukların tutulması örfünü, Tesniye^[6] 20.10-14'te belirtildiği gibi, Yahudiler tarafından uygulanan savaş kurallarının parçası olduğuna dikkat edilmelidir. Açıktır ki, kendisini, kendinden önce gelenlerin bir Peygamberi ve onların peygamberliklerini sürdüren bir Peygamber olarak telakki eden Muhammed, Kuran'da verilen Allah'ın sözlerine uygun davrandı ve o, Kitab-ı Mukaddes'te Yahudilerin düşmanlarına muamele ettiği aynı yolla Yahudi esirlere muamelede bulundu.

(10) İnfazda kocalarını kaybedenler arasında Benî Nadîr'den Reyhâne bint Zeyd b. Ömer b. Hanîfe de vardı. O, Benî Kurayza'dan el-Hakîm adında biriyle evliydi ve şimdi dul kalmıştı. İslami kaynaklar onun oldukça genç ve Muhammed'i etkileyen bir güzelliğe sahip olduğunu aktarmaktadır. Muhammed, hemen ona İslam'a girme fırsatını ve kendisiyle evlenmeyi teklif etmişti. Peygamber ona, "Eğer Allah'ı ve Peygamber'ini seçersen, seni kendime alırım," dedi. Ancak, Reyhâne, kocasını çok sevmiş ve ona çok saygı duymuştu ve "Ben onu herhangi bir adama değişmeyeceğim" demişti (İbn Sa'd, 8/129-30; Salihî, 231-32). Üstelik o, İslam'a girmeyi reddederek ve bir Yahudi olarak kaldığı müddetçe bir kölenin hayatını yaşamayı tercih edeceğini söyleyerek Yahudiliğe sadık kaldı. Yine de Muhammed, yumuşamadı ve Reyhâne, onun teklifini düşünmeyi kabul etti (İbn Sa'd, 8/131; İbn Hişâm, 2/693).

(11) Reyhâne'nin, Hicaz'da bir köle olarak yaşamaktansa İslam'a girmenin daha iyi olduğu kararını vermesi, uzun sürmedi. İbn Sa'îye, Reyhâne'nin İslam'a girdiğini, ashabıyla oturmakta olan Muhammed'e haber verdi. Peygamber, onun serbest bırakılmasını emretti ve onunla hemen evlendi.^[7] Muhammed'in Reyhâne'yle hemen evliliği, dul kadınların hamile olmadığından emin olmak için yeniden evlenmelerinden önce dört

[6] Kitâb-ı Mukaddes'in ilk bölümü olan Eski Ahit'in ilk beş kitabı Tevrat'ın beşinci kitabına verilen isim.

[7] Yazarın Reyhâne'nin Müslüman olma sebebi konusunda ileri sürdüğü düşüncesi doğru değildir. Hz. Peygamber insanlara karşı çok iyi davrandığı için Reyhâne bu iyilikler karşısında daha fazla direnmeden İslam'a girdi ve kölelikten kurtuldu. Bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut, 1410/1990, Cilt: 8, ss. 102-104.

ay on gün beklemelemlerini emreden Kur'an'a tezat teşkil eder.^[8] Bu çelişkinin farkına varan bazı çağdaş tarihçiler, Muhammed'in belirtilen süreyi beklediğini iddia etmişler (Hisham ve Bakhtiar, 393; Lings, 233; Anwar, 51); klasik tarihçiler ise bu konuya önem vermemişlerdir.

(12) O döneme dair bir değerlendirme, Muhammed'in Reyhâne'yle evlenmeden önce gerekli süreyi beklemesinin muhtemel olmadığına işaret etmektedir (Taberî, 3/1359-64; Askalânî, 4/309; İbn Hişâm, 2/693). Medine şehrinin kuşatması, Mart-Nisan 627'de başladı ve Benî Kurayza'nın infazı, kuşatmanın bitmesinin hemen akabinde gerçekleşti (Ahmad, 68). Peygamber'in Reyhâne'yle düğünü, Hicret'in altıncı yılının Muharrem ayında idi (Mayıs/Haziran 627) (Salihî, 232; Hisham ve Bakhtiar, 392). Bu, infazdan Muhammed'in Reyhâne'yle düğününe kadar en fazla iki ay geçtiği ve Muhammed'in düğünden önce gereken süreyi beklemediği anlamına gelmektedir.

(13) Düğünden önce Peygamber, Reyhâne'ye, evlendiği diğer kadınlara verdiği gibi bir mehir -12 büyük baş- verdi. O aynı zamanda Reyhâne'ye, tıpkı diğer eşlerine emrettiği gibi, bir hicapla (örtüyle) yüzünü örtmesini emretti (İbn Sa'd, 8/130; Salihî, 232). Hicap, aynı zamanda Peygamber'in eşlerini diğer kadınlardan ayırmakta ve onlara, Kur'an'da da belirtildiği üzere, özel bir konum bahşetmekteydi: "Peygamber hanımlarından bir şey istediğinizde, onlar perde arkasında iken isteyin" (Kur'an, 33/53). Ne var ki hicap ilk olarak, 626 yılında, Peygamber Zeyneb bint Cahş ile evlendiğinde ortaya çıkmıştı. Bundan önce Peygamber'in eşleri hicap giymemekteydi. Muhammed, patavatsız ve kaba arkadaşlarının onunla eşlerinin yanında oturduklarını fark ettiğinde, bir hicap ile onu arkadaşlarından uzaklaştırmayı tercih etti ve bundan sonra geri kalan eşlerine onu giymelerini emretti (Mernissi, 86-87; Buhârî, 7/49).

[8] Yazar, burada iki farklı durum için aynı hükmün uygulanması gerektiğini düşünerek yanlış bir yorumda bulunmaktadır. İlk olarak, bahsettiği iddet süresi, kocası vefat eden Müslüman kadınların tekrar evlenmesi için beklemesi gereken süredir (Bakara, 2:234). İkincisi, Reyhâne'nin durumu, Müslüman kadınlardan farklı olarak esir statüsünde değerlendirilmelidir. Nitekim, Benî Kurayza olayından sonra Reyhâne ile diğer kadınlar ve çocuklar, savaş esiri olarak alınmışlardır. Bu yüzden, Hz. Peygamber'in, kendisine Müslüman olması ve böylece kendisiyle evleneceği teklifinde bulunduğu zaman hala esir konumundadır. Ayrıca, İbn Sa'd'da geçen Vâkıdî rivayetinde, Reyhâne'nin Müslüman olduğu (bir başka rivayetinde ise henüz Müslüman olmadan önce) Ümmü'l-Münzür bint Kays'ın evinde bir süre kaldığı, bu sürenin 1 ay olduğunun yanında bir hayız miktarı olduğu, nikâhlarının h. 6 senesinin Muharrem ayında gerçekleştiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, 23 Zilkade 5'te başlayan ve yaklaşık 25 gün süren Benî Kurayza kuşatması neticesinde Reyhâne'nin Zilhicce ayı ortalarında esir düştüğü anlaşılmaktadır. Buna göre de Hz. Peygamber'in Reyhâne ile evlenmesi için gerekli görülen sürenin, mezkûr rivayetlerden anlaşıldığı üzere, sağlandığı anlaşılmalıdır. Bkz. İbn Sa'd, ss. 102-104.

(14) Her ne kadar Rayhâne Muhammed'e olan sevgisini onun arkadaşları önünde ilan etmeye ve onun yerine başka bir adamı almayacağını söylemeye devam etse de Muhammed, Reyhâne'yi çok kıskanç olduğu için boşamaya karar verdi. Kısa bir süre sonra Muhammed, ona olan sevgisinden dolayı yumuşadı ve onu evine geri getirmeye razı oldu (Hisham ve Bakhtiar, 392-93; Salihi, 232). Bunun sebebi, Reyhâne'ye olan büyük aşkı ve (evinden) çıkardığı süre boyunca ona artan özlemi idi. Dolayısıyla, onu affetmeye ve kendisine dönmesine razıydı (Hisham ve Bakhtiar, 392).

(15) Reyhâne'nin davranışı -gönderilmesi ve geri dönmesi- Peygamber'in eşlerine uygulanan bir tutum değildi. Müslüman tarihçilerden bazıları ve diğer tarihçiler, Reyhâne'nin konumunun Peygamber'in eşinden ziyade bir cariyesi olduğunu ve onun ölümüne kadar böyle devam ettiğini iddia ettiler. (İbn Sa'd, 8/130; Bennett, 251; Ascha, 90) Onlar bu fikri, siyer müellifi İbn İshâk'ın da dâhil olduğu diğer tarihçilerin, Reyhâne'nin konumunun Muhammed'in diğer eşlerinin konumuna benzer olduğunu iddia etmelerine rağmen sürdürdüler (İbn Hîşam, 2/693). 631 yılında, Peygamber'in ölümünden yaklaşık bir yıl önce, Reyhâne vefat etti ve Baki'ye -Medine'deki ana mezarlık- defnedildi (İbn Sa'd, 8/131).

(16) Rayhâne hakkında bilgilerin yetersizliğinin aksine Muhammed'in ikinci Yahudi eşi Safiyye bint Huyey hakkında bilgiler daha fazladır.

Safiyye bint Huyey

(17) Peygamber ve Mekkelilerle on yıl sürecek bir ateşkesi başlatan, 628 yılındaki Hudeybiye Anlaşması'nın akabinde, Muhammed, Hayber Yahudilerine karşı savaşa girmeye karar verdi. İslami kaynaklar Kureyş ve Gatafan kabilelerini Medine'ye karşı savaşmaya teşvik eden Beni Nadîr'i cezalandırmak için bir askeri seferden bahsederler. Muhammed ve onun askerleri muhtemelen orada ikamet eden Yahudilerden büyük bir ganimet alabileceklerini düşünüyorlardı. Çünkü Hayber zengin ve bereketli bir vaha olarak biliniyordu (Lings, 263).

(18) Müslümanların Hayber'e saldırma niyetlerine dair söylentiler daha önceden duyulmuştu fakat oradaki Yahudiler bu söylentilere inanmayı reddettiler ve bu yüzden müttetiklerinden yardım, talep etmediler. 628 Haziran'ında Yahudiler kalelerinde muhasara altına alındı ve 14 gün sonra Kamûs Kalesi'nin sahibi olan liderleri Kinâne, Peygamber ile teslim olma hususunda müzakere etmeye karar verdi. Anlaşmaya göre

Yahudiler öldürülmeksizin veya esir alınmaksızın teslim olacaklar ve onların malları Müslümanlara verilecekti. Yahudiler herhangi bir malı saklarsa anlaşma iptal edilecekti. Şartlar üzerinde anlaşma sağlandıktan sonra Müslümanlar Yahudilerin Medine'den getirmiş oldukları hazineyi sakladıklarını ve bu hazinenin liderleri Kinâne'nin elinde olduğunu öğrendiler. Hazinenin nerede olduğu sorulduğu zaman o, herhangi bir hazinenin varlığını reddetti. O, Hayber'e ulaştığında silah ve zırh satın almak için bu hazineyi sattığını ısrarla iddia etti. Bu hazinenin bulunmasından kısa bir süre sonra Kinâne idam edildi ve ailesi esir alındı. Kamûs Kalesi'nin düşmesini müteakiben, diğer iki kaledeki Yahudiler de aynı şartlarda teslim olmayı kabul ettiler. Nihayetinde Muhammed, topraklarını ekebilmeleri ve karşılığında yıllık mahsulün yarısını Müslümanlara vermeleri şartıyla onları Hayber'de bırakmaya karar verdi (Belâzürî, 37; İbnü'l-Esîr, 2/148-49; Muir, 375-77).

(19) Safiyye (ya da Habibe) bint Huyey b. Ahtab, Medine'de 611 yılında Beni Nadîr'e bağlı bir Yahudi ailesinde doğdu (Salihi, 213-14; Anwar, 64). Müslümanlar 626 yılında Beni Nadîr'i Medine'den sürdüğünde, Safiyye'nin ailesi de dâhil olardan bazıları Hayber'e geldi ve orada yaşayan Yahudiler'in yanına yerleştiler. 628 deki Hayber Savaşı'na kadar Safiyye henüz 17 yaşında olmasına rağmen iki evlilik yapmıştı: Kısa bir süre sonra boşandığı Sellâm b. Mişkem ve sonra Hayber Savaşı'nda öldürülen Kinâne b. Rebi' Ebü'l el-Hukayk. Safiyye'nin onların her ikisinden de çocuğu olmadı (İbn Sa'd, 8/120; Hisham ve Bakhtiar, 393).

(20) Enes b. Malik'ten aktarılan rivayete göre, Safiyye ailesiyle birlikte yakalandıktan sonra Dihye b. Halife (veya el-Kelbî), Peygamber'den esirlerin birini istedi ve Peygamber ona şöyle dedi: "Git ve kendine esir bir kız al". O daha sonra gitti ve Safiyye'yi aldı (İbn Hişâm, 2/763; İbn Kesîr, 4/197). Kısa bir süre sonra bir adam geldi ve Peygamber'e Safiyye'nin güzelliğinden bahsetti. O, Safiyye "Dihye'ye layık değil ve seninle olmalı." dedi. Peygamber Safiyye'nin kendisine getirilmesini istedi ve Safiyye geldiğinde onun güzelliği Peygamber'i öyle etkiledi ki onun için Dihye'ye hemen yedi büyükbaş verdi (Kuşeyrî, 9/219-21; Salihî, 215).

(21) Bu olay, klasik Arapça kaynaklarda farklı şekilleriyle tekrar edilir ve her birinde Muhammed'in Safiyye'nin güzelliğinden etkilendiği ve bu yüzden onu seçtiği nakledilir. Ancak bu rivayet oldukça tuhaf görünmektedir. O, gerçekten de rivayetlerde söylendiği gibi güzeldi, lakin Muhammed kesinlikle onu daha önceden tanıyordu. Daha önce de bahsedildiği

gibi Safiyye, o zamanki Yahudi liderlerden biri olan Huyey b. Ahtab'ın kızı ve Kamûs Kalesi'ndeki Yahudilerin lideri Kinâne'nin hanımıydı.

(22) Muhammed'in, öncesinde onunla karşılaşmadığına, onu görmediğine ve tanımadığına inanmak zordur. Onun, Yahudilerin teslim olmalarıyla ilgili olarak Kinâne ile müzakere ettiği esnada Safiyye'yi gördüğünü ve hazine konusunda yalan söylemesinden sonra Kinâne'nin idam edilirken Safiyye dâhil aile üyelerinin yakalandığını varsaymak daha makuldür. Muhammed bunu biliyordu ve Bilal'i, Safiyye'yi aramaya gönderdi. Bilal onu Dihye ile buldu ve Muhammed'e getirdi (Muir, 377; Anwar, 63). Worrbill'in savunduğu gibi, savaştan sonra hemen, Muhammed onlardan biriyle evlenerek Yahudileri daha da küçük düşürmek için bir plan yapmış olabilir (Worrbill, 146).

(23) Peygamber Safiyye'yi gördükten sonra onunla evlenmeye karar verdi. Muhammed, Müslüman olmadığı sürece onunla evlenemeyeceğini bilerek onu kendisiyle evlenmesi karşılığında serbest bırakmaya razı oldu. Muhammed onu "Sen İslam'ı kabul etmez, Yahudi kalmayı tercih edersen, halkının geri kalanının kaderine mahkûm olacaksın" diye tehdit etti. Safiyye, ailesinin tamamı öldürüldüğü ve onlardan hiçbir hatıra kalmadığından kaybedecek bir şeyinin olmadığı cevabını verdi. Bu nedenle o, Müslüman olmaya istekli idi (İbn Sa'd, 8/123).^[9]

(24) Reyhâne'nin tereddüdünün aksine Safiyye'nin hemen İslam'ı kabul etmesi, sadece akrabaları öldüğü için mi İslam'a girmeye ve onunla evlenmeye razı olduğu veya onu böyle yapmaya başka nedenlerin mi mecbur bıraktığı sorusunu doğurur. İbn Kesir, onun hidayetinin İslam'a olan saygı ve hürmet hissinden kaynaklandığını savunur (İbn Kesir, 4/197), fakat bu his veya Müslümanlar arasında elde edeceği saygının "Müminlerin Annesi" konumu onun İslam'a girme ve Muhammed ile evlenme tercihini gerektirmezdi. Onu terk eden bir kadın hakkında İslami kaynaklardan bildiğimiz bir örnek hariç, (Ascha, 92; Abbott, 39), diğer kadınların Muhammed ile evlenmeleri ve onu terk etmemeleri bunun muhtemel sebebi idi.

(25) Bu arada, Muhammed, kimseye söylemeksizin onu eş olarak almaya karar verdi. O, diğer eşlerinin aksine Safiyye'ye herhangi bir mehir vermedi. İslam tarihçileri Safiyye'nin serbest kalmasının aslında onun

[9] Kanaatimiz odur ki, Hz. Peygamber, Yahudilerle ilişkileri düzeltmek amacıyla bu evlilikleri gerçekleştirmiştir. Huyey b. Ahtab gibi güçlü bir kabile reisinin kızı olan Safiyye de bu yönüyle Hz. Peygamber'in maksadına uygun bir eş namzedi olduğu ortadadır. Aynı durum Cüveyriyye ile evlilikte de görülmektedir.

mehri olduğunu açıklarlar (İbn Sa'd, 8/124; İbn Kesîr, 4/196; Buhârî, 8/8). İslam'da kişi bir kadına bir mehir vermeye zorlanamaz. Mehir yerine sembolik bir miktar para, mütevazı bir hediye ya da bir kıyafet vermesi caizdir (Levy, 113-14). Bundan dolayı, eğer Muhammed Safiyye'ye herhangi bir mehir vermediyse onun serbest bırakılması bir mehir olarak yorumlanacaktır.

(26) Safiyye'nin Müslüman olması ve sonra Muhammed ile evliliği, onun Muhammed'e karşı savaşlar tertip etmiş hatta onu öldürmeye çalışmış olan önde gelen Yahudi liderlerinden birinin kızı olması sebebiyle oldukça tuhaf görünmektedir. Safiyye onun huzuruna getirildiğinde Muhammed ona bunu hatırlattı ve "Baban, Allah onu öldürünceye kadar en azılı düşmanlarımdan biriydi." dedi (Hisham ve Bakhtiar, 403).

(27) Safiyye'nin babası Huyey b. Ahtab ve geri kalan Yahudi kabile liderleri ile Muhammed'in arasındaki düşmanlığın dinî kaynaklı olduğuna şüphe yoktur. Çünkü onlar Muhammed'in çağrısına inanmayı reddettiler ve ona komplo kurdular. Kur'an, İbn Hişam'ın Sire'si ve aynı zamanda İslam tarihi kaynakları Yahudileri, nübüvvetin başlangıcında Muhammed'e zulmedenler ve savaşların birinde onun ölümünü umanlar olarak tanımlamaktadırlar (Hufni, 382-385; Ahmad, 55). Muhakkak ki, düşmanlığın kökeni, Muhammed'in gelecekte bir peygamber olarak zuhurunu ilan eden kehaneti Yahudilerin gizlediklerine dair İslam inancına uzanmaktadır. Kur'an-ı Kerim bunu açıkça şöyle anlatır: "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu kendi oğullarını bildikleri gibi bilirler. Fakat içlerinden bir grup gerçeği saklıyor." (Kuran, 2/146). Aynı fikri İbn Hişam da iddia etmekteydi (İbn Hişâm, 1/13-15; Faizer, 467).

(28) Safiyye'nin İslam'ı kabul etmesi, onun Muhammed'in davasına inanması ve bu yüzden İslam'a girmeyi kolayca kabul etmesi bakımından Yahudilerin geri kalanlarından farklı olduğu söylenerek açıklanabilir. İslami kaynakların, İslam'a girerek hayatlarını kurtarma şansı verilen Yahudilere imada bulunduğunu ve hatta Abdullah b. Selam ve Ka'bu'l-Ahbar gibi özgür iradeleri ve inisiyatifleri dışında İslam'a girenler olduğunu biliyorsak, bu davranış makuldür. Bazı İslami kaynaklar Safiyye'nin Muhammed ile evliliğinin, o henüz Kinâne ile evliyken bir rüyada önceden bildirildiğini iddia etmektedirler. Buna göre o, Kinâne'ye rüyasını anlattı ve bunun üzerine onun rüyasının, gerçekleşmesini istediği şeyi ifade ettiği iddiasıyla Kinâne ona vurdu. Bu rivayetten biz Safiyye'nin Muhammed'i tanıdığını ya da onu duyduğunu ve muhtemelen diğer

Yahudiler gibi ona düşman olmadığını tahmin edebiliriz (İbn Hişam, 2/763; İbn Kesîr, 4/196; İbn Sa'd, 8/121).

(29) İbn Sa'd'ın açıklamasına göre Muhammed Safiyye ile hemen Hayber'de evlenmedi ancak onu Hayber'in dışına çıkardıktan sonra evlendi. Rivayetin bu versiyonunda onlar Tubbar'a vardıkları zaman Muhammed, Safiyye ile orada evlenmeye karar verdi fakat Safiyye yoluna devam etmek isteyerek deveden inmeyi reddetti. Muhammed onun istediği gibi yaptı. Fakat kendisi ile orada evlenmeyi niçin reddettiğini bilmek istiyordu. Safiyye buranın Hayber'e çok yakın olduğunu ve oradaki Yahudilerden korktuğunu belirtti. Nihayetinde Muhammed onunla Sahaba denilen yerde evlendi. Muhammed'in Safiyye ile hemen evlenmesini, onun İslam'a girmesinden Sahaba'ya kadar uzun mesafeden sonrasına ertelemesi, bu olayda Muhammed'in Reyhâne ile olandan farklı davrandığını göstermektedir. Burada o, Safiyye ile evlenmeden önce İslam hukukuna göre gerekli vakti bekledi (Hisham ve Bakhtiar, 393; Anwar, 64).

(30) Ümmü Seleme, Safiyye'yi Muhammed ile evlilik merasimi için hazırladı. O, Safiyye'yi diğer kadınlardan bir örtü ile sakladı. Ümmü Seleme, Safiyye'nin saçlarını taradı, yağladı ve merasim için onu süsledi. Enes b. Malik'e göre Müslümanlar, İslam'ın ilk zamanlarında dahi Muhammed'in eşlerine dair adetleri layıkıyla kavramışlardı. Enes, halkın Safiyye'nin geleceği ile ilgili Peygamber'in niyetinin -Safiyye'yi bir eş olarak mı alacağı yoksa onu bir cariye olarak mı bırakacağı- ne olduğunu bilmediğini nakletti. Onlar, eğer Muhammed Safiyye'ye yüzünü bir örtü (hicap) ile örtmesini emrederse, o zaman Safiyye'yi kendisi için alacağını biliyorlardı. Düğünden hemen sonra Muhammed Safiyye'ye, herhangi bir şeyden ziyade aynı diğer eşleri gibi onun hanımı olduğu gerçeğini sembolize eden bir örtü ile yüzünü örtmesini söyledi (Kuşeyrî, 9/224).

(31) Mernissi ayrıca halkın Safiyye'nin akıbetine ilgi duyduklarını ve bu sebeple onu eşi olarak mı alacağını yoksa onu bir cariyesi, yani Ümmüveled[10] olarak mı bırakacağını merak ettiğini tartışır. Bu soru çocuklarından ziyade Safiyye için daha fazla öneme sahipti. "Ümmüveled", İslam'ın ortaya koyduğu yeni bir kurumdu. Bu kurum erkeklerin cariye almalarına imkân vermekteydi, cariyelerden doğan çocuklar bütün imtiyazlardan yararlanarak özgür olurlardı. Bu yüzden Safiyye Muhammed'in meşru hanımı olsun ya da olmasın, onun Muhammed'den olan çocukları her durumda özgür olacaklardı (Mernissi, 176-77; Levy, 64; Salihî, 216).

[10] Kişinin cariyesinden çocuk sahibi olması anlamında fıkıh terimi olan Ümmüveled için yazar, orijinal metinde "Hz. Muhammed'in çocuklarının anası" şeklinde bir tanım getirmiştir.

(32) Muhammed'in Safiyye ile evliliği, onun zaten dört kadınla –Âişe, Hafsa, Zeyneb bint Cahş ve Cüveyriye- evli olması bakımından ilginç değerlendirilebilir. Enes b. Malik'e göre Muhammed aynı anda dokuz kadınla evli olana kadar evlenmeye devam etti (Buhârî, 7/4). Görünüşe göre Muhammed Kur'an'da yazılana karşı çıkmaktadır. "Yetimlerin haklarını gözetmemekten korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın; adaletsiz davranmaktan korkarsanız tek kadınla veya sahip olduğunuz cariyelerinizle yetinin." (Kur'an, 4/3). Burası Muhammed'in çok eşliliği meselesini tartışma yeri değildir, fakat görülmektedir ki Kur'an tarafından izin verilen kadın sayısını aşması klasik dönemde bile kabul edilmemiştir ve bu İslam tarihçileri ve Kur'an müfessirleri arasında çeşitli bahanelerin üretilmesine sebep olmuştur.

(33) İslam tarihçileri arasında hâkim görüş, bu ayetin Kur'an'a sonradan katıldığı ve bu yüzden Peygamber zamanında hükümsüz olduğudur (Stowasser: 86; Bennett:252).[11] Aksine, Kur'an müfessirleri ve Ehl-i Sünnet taraftarları Peygamber'in çok sayıda kadınla evlenmesinin Allah tarafından verilmiş hakların bir parçası olarak onun doğal bir hakkı olduğunu iddia ederler. Onlar, bunun, kendileri de çok sayıda kadınla evlenmiş olan Kitab-ı Mukaddes'teki hükümdarlar Davut ve Süleyman'a benzediğini iddia ederler. Onlar, bunun sebebinin çok sayıda kadının her peygamberin ruhu için iyi olduğunu ve bu yüzden Muhammed'in de izne sahip olduğunu savundular (Mahallî ve Celâl, 110; Beydavî, 1/195; Armstrong, 207; Anwar, 64).

(34) Stowasser, Ehl-i Sünnet'in, Kur'an'daki diğer ayetler arasından, Peygamber'in çok sayıda kadınla evlenmesi için güya izin verilmesini şu ayete isnad ettiklerini iddia eder: "Ey Peygamber, böylelikle mihrini ödediklerini ve Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sahip olduğun köle kızları ve baba tarafından kuzenlerini ve kızları ve kendini Peygamber'e veren mümin her kadını, hanımın olarak almana izin verdik. Eğer Peygamber onunla evlenmek isterse bu imtiyaz inananlar arasından sadece sana verilecektir"[12] (Kur'an, 33/50; Stowasser, 86). Ancak Kur'an

[11] Yazar, orijinal makalesinde "... that the verse put into the Qur'an and was therefore not valid in the days of the Prophet" cümlesini kullanarak, aslında ifade edilmek istenen anlamı sarıh bir şekilde ortaya koymamaktadır. Nitekim Stowasser'in ilgili kaynağına bakıldığında görülmektedir ki, evlilik sayısını dörtle sınırlandıran ayetin gelişinden önce, Hz. Peygamber mezkûr evliliklerini zaten gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan Bennett ise bu konuda şahsi fikrini beyan etmemekle birlikte bu ayetin geç dönemde geldiğine dair rivayetlerden söz etmektedir.

[12] Orijinal makalede olduğu haliyle çevirisini verdiğimiz bu ayette yazar, ayetin tamamını vermemekle birlikte baba tarafından kuzenleri zikretmekte ancak, anne tarafından ku-

müfessirleri bunu çok eşlilik için izin olarak yorumlamadılar, aksine bu ayetin, bir kadının Peygamber'e kendisini sunmak için –sadece Peygamber için tahsis edilmiş bir hak- müsaade etmesi hakkında bahsettiği üzere ittifak ettiler (Bkz. Kurtûbî, 14/210; Mahallî ve Celâl, 110).

(35) Rivayetin kabul edilen şeklinde Muhammed ve Safiyye evlendikten sonraki ilk geceyi Muhammed'in çadırında birlikte geçirdiler. Ebû Hu-reyre'ye göre, Muhammed'in koruması Ebû Eyyüb, onun başında nöbet tutarak tüm gece uyumadı. Ebû Eyyüb ailesinin tamamı Muhammed tarafından öldürülen Safiyye'nin öç almasından ve onu uykusunda öldürmesinden korkuyordu. Safiyye'nin anlattıklarından Ümmü Süleym'in rivayetine göre, Muhammed de aşırı heyecan ve mutluluk sebebiyle o gece uyumadı ve gecenin tamamını Safiyye ile konuşarak geçirdi (İbn Sa'd, 8/126; Hisham ve Bakhtiar, 392).

(36) Rivayet, Muhammed düğünden sonra misafirleri için sade bir yemek düzenlediği ve Safiyye'yi resmi olarak eşlerine tanıştırdığı şeklinde devam eder (Buhârî, 8/8). Ümmü Sinan'a göre Peygamber'in eşleri Safiyye'yi gördükleri zaman onun güzelliğinden çok etkilendiler ve onun hakkında fısıldaşmaya başladılar. Zeyneb b. Cahş, arkadaşlarına "Korkarım ki, bu kadın Peygamber ile bizden daha fazla birlikte olacak" dedi. Cüveyriye ona "Endişelenme o, Peygamber için ilgi çekici değil" diyerek sakinleştirmeye çalıştı (İbn Sa'd, 8/126). Diğer eşlerinden daha çok sevdiği kadın olan Âişe'nin görüşünü işitmek Muhammed için önemliydi. Muhammed, Safiyye'yi onunla tanıştırdığı zaman Âişe arkasına döndü ve odanın dışına çıktı. Muhammed onun arkasından koştu ve ona fikrini sordu. Âişe, Safiyye'nin Yahudi olduğunu söyledi. Muhammed, Âişe'nin sözlerine kızdı ve ona şöyle dedi: "Ona Yahudi deme, çünkü o Müslüman oldu ve şimdi iyi bir Müslüman" (İbn Sa'd, 8/126).

(37) Büyük olasılıkla Âişe'nin cevabı, Muhammed'e Safiyye'nin Yahudi kökenlerini hatırlatmasına rağmen, Safiyye'nin şahsına yönelik değildi. Muhtemelen bu, Muhammed'in başka bir kadınla evlenmesindeki kızgınlığıyla verilen bir cevaptı. Ghassan Ascha'ya göre Âişe, Muhammed'i daha fazla hanımla evlenmekten engellemeye çalışan eşlerinden müte-

zenleri saymamaktadır. Dolayısıyla ayetin bir bütün olarak mealini vermekte fayda görmekteyiz. "Ey peygamber! Mehirleri verdğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verip de elinin sahip olduğu kadınları, seninle birlikte hicret eden amcakızlarını, halakızlarını, dayıkızlarını, teyzekızlarını, kendini peygambere mehirsiz olarak bağışlar da peygamber de onunla evlenmek isterse böyle bir mümin kadını -ki sonucusu diğer müminlere değil, zatına mahsustur - sana helâl kıldık. Müminlere eşleri ve sahip oldukları kadınları hakkında hangi kuralları geçerli kıldığımızı biliyoruz. Sana mahsus olanı güçlük çekmeyesin diye meşru kıldık. Allah çok bağışlayıcı, pek esirgeyicidir." (Kur'an: Ahzâb Suresi, 33:50).

şekil grubun başını çekmekteydi (Ascha, 97). Bununla birlikte Âişe ve Safiyye arasında olan yakın ilişki o kadar ilerledi ki, Safiyye gözden düştüğünü hissettiği vakit Âişe'den Muhammed ile kendi adına konuşması için birkaç sefer ricada bulundu. Safiyye karşılık olarak Muhammed ile olan sırasını Âişe'ye vermeye söz verdi. Bu olay göstermektedir ki kişisel geçmiş onlar arasında herhangi bir husumetin nedeni değildi ve eğer orada bir husumet vardiysa da bu uzun sürmedi (Abbott, 43).

(38) Buna rağmen, Safiyye'nin Yahudi kökenleri onun için, Peygamber'in diğer hanımları ile olan ilişkisine engeldi. Onu öfkelenlendirmek istediklerinde onlar Safiyye'nin kökenini hatırlatırlardı ki bu aynı zamanda Muhammed'i de kızdırdı. Bu nedenle Muhammed ona, karşılık vermeyi öğretti: "Harun benim babam, Musa benim amcam ve Muhammed benim kocam iken sen beni nasıl kınayabiliyorsun?" (Arap tarihçilerine göre o, Amram'ın oğlu, Musa'nın kardeşi Harun ile doğrudan akraba idi) (Sâlihî, 213). Muhammed'in hanımı Zeyneb bint Cahş, Safiyye'den, Muhammed'in diğer hanımlarının nefret ettiğinden daha fazla nefret etti. Bunun nedeni muhtemelen, Zeyneb'in ailesinin, Yahudilere karşı mücadeleden edilen Hayber Savaşı'nda öldürülmesi idi ve Zeyneb'in kınaması doğrudan bunun içindi (Muir, 379).

(39) Bu iki kadın arasındaki nefret Âişe'nin naklettiği hadiste güzel bir biçimde anlatılır. Buna göre, Peygamber'in kafilesinin yolculuğu esnasında Safiyye'nin devesi güçsüz kaldı, Peygamber bunu gördü ve endişelendi. Zeyneb'in fazladan devesi olduğu için Peygamber, onlardan birini Safiyye'ye vermesini istedi. Zeyneb kesin bir dille bunu reddederek "Yahudi bir kadına herhangi bir şey vermek zorunda mıyım?" cevabını verdi. Peygamber ona çok sinirlendi ve bu sebeple iki aydan üç aya kadar onunla görüşmeyi reddetti (İbn Sa'd, 8/127; Hisham ve Bakhtiar, 405). Eşlerinin aksine Muhammed, Safiyye'yi hiçbir şeyden mahrum bırakmadı ve ona diğer eşlerine olduğu gibi muamele etti (Sâlihî, 213).

(40) Safiyye, Muhammed ile dört yıl boyunca evli kaldı. Bu süre zarfında Safiyye, Muhammed'e bir kız -Fatıma- doğurdu.^[13] İslami kaynaklara göre onların arasındaki sevgi büyüktü ve Muhammed Allah'tan Safiyye'ye merhamet diledi. 632'de Muhammed'in vefatının ardından tüm hanımları onun yatağının etrafına toplandığı sırada Safiyye ona bağlılığını ifa-

[13] Yazarın böyle bir görüşü hangi bilgiye dayandığı açık olmadığı gibi, hiçbir klasik kaynakta bu veya benzeri bilgiye rastlamadık. Yazarın bu iddiasını, maddi bir hataya bağlamak gerektiğini düşünüyoruz. Aksi takdirde, yazarın konuya dair cehaletiyle açıklanamayacak derecede bir yanılma söz konusu olacaktır.

de eden tek kişi idi. O, Peygamber'e olan samimiyeti hakkında konuştu: "keşke senin yerinde ben olsaydım" deyince, Peygamber'in diğer eşlerinin düşmanca bakışlarına neden oldu. Safiyye'nin Muhammed'e samimiyeti daimi idi ve hayatını paylaştığı sürece devam etti. O, asla Muhammed kadar iyi bir adam görmediğini söylerdi (Sâlihî, 213).

(41) Peygamber'in vefatının ardından Safiyye, onun diğer hanımlarıyla birlikte Mekke'de^[14] yaşamaya devam etti ve Halife Ömer'in 641 yılında tesis ettiği atıyye düzenlemesine göre yıllık 5.000 dirhem maaş aldı (Abbott, 95). Ona karşı kötü muamele devam ettiği için, Muhammed'in vefatından sonra da Safiyye'nin hayatı bu paraya rağmen kolay olmadı. Ebû Ömer'in naklettiği bir rivayete göre, Safiyye'nin kadın kölelerinden biri Halife Ömer'e gitti ve ona şöyle dedi: "Safiyye, Şabat'ı devam ettiriyor ve Yahudiler ile iyi ilişkilerini koruyor". Ömer, Safiyye'yi çağırdı ve bunun doğru olup olmadığını sorunca o, "Allah, onu, bana Cuma ile değiştirdiğinden beri Şabat'ı devam ettirmiyorum ve benim Yahudiler ile münasebetim sadece ailem ile" dedi. Sonra, Safiyye, cariyeye kadına Ömer'e neyin yalan söylediğini sorunca cariyeye kadın, "Şeytan!" diye cevap verdi (Sâlihî, 213).

(42) Muhammed'in diğer eşlerinden farklı olarak Safiyye, İslami kaynaklarda bahsedilen 656'da isyancılar Halife Osman b. Affan'ın evini kuşattıklarında ona yardım etmeye çalışması olayı hariç Arap Müslümanların siyasetine müdahil olmadı. Safiyye takriben 670 yılında vefat etti ve Bâki kabristanına defnedildi (İbn Sa'd, 8/129). O, yaklaşık 100.000 dirhem varlığının, kız kardeşinin oğluna bırakılmasını vasiyet etti. Mamafih, Müslümanlar varisin bir Yahudi olduğunu öğrendiklerinde ona mirası vermeyi reddettiler. Fakat Âişe'nin aracılığı sayesinde Safiyye'nin kardeşinin oğlu meblağın üçte birini aldı. Halife Muâviye, Safiyye'nin evini 180 dirheme sattı ve parasını İslam İmparatorluğunun hazinesine aktardı (İbn Sa'd, 8/129).

(43) Âişe'nin, niçin Safiyye'nin Yahudi akrabalarına aracılık ettiğini anlamak zordur. Muhtemelen onun Safiyye ile iyi ilişkileri, insanî duygulardan ya da Abdullah b. Ömer b. Hattâb tarafından nakledilen "Müslüman yönetici Hristiyan ya da Yahudi olsa da yönetimi altındaki insanlara yardım etmek zorundadır." (Buhârî, 3/77) gibi hadisinden kaynaklanmaktaydı.

[14] Daha önce de temas ettiğimiz üzere Hz. Peygamber'in eşleri, onun vefatını müteakip hayatlarını Mekke'de değil, Medine'de sürdürmüşlerdir.

(44) Bir Müslüman'ın malını, bir Yahudi'ye bırakması durumuna Kur'an'ın miras hukukunda (Kur'an, 4/7-12, 33) atıf yoktur; Böyle durumlarda İslam hukukunun konumunu anlamak zordur. Fiiliyatta, Müslümanın gayrimüslimden miras alması meşru değildir, fakat gayrimüslimler, eğer Müslüman ölümünden önce vasiyet ederse, Müslümanlardan miras alabilirler (Levy, 322; al-Jinn, 5/48). Safiyye'nin yeğenin onun malını miras almaya uygun olduğunda şüphe yoktu ve Âişe'nin müdahillliği bunu bildiği içindi. Malın sadece üçte birini verme kararı muhtemelen o Yahudi olduğu için değildi, bu Muhammed'in mirasçının malından varislerine, malı israf etmesinler diye, malın sadece küçük bir bölümünü bırakması tavsiyesine dayanmaktaydı. Malın geri kalanı vakıf olarak İslam Devleti'ne bırakılmalıydı.

Sonuç

(45) İslami kaynakların işaret ettiği gibi Muhammed, iki Yahudi eşi Reyhâne ve Safiyye'yi, aslında onların güzelliği için seçti. Bununla beraber, Muhammed onları sevdi: Reyhâne'yi boşamış olmasına rağmen ona geri döndü ve diğer eşleri Safiyye'ye kötü muamele ettiği zaman onu teselli etti. O, iki Yahudi eşi ile diğer eşlerinin konumları arasında ayrımcılık yapmadı. Onlar iyi muamele gördüler ve onun diğer eşlerinin sahip oldukları bütün imtiyazları elde ettiler. Onlar "Müminlerin Annesi" unvanını aldılar, hicap giydiler ve Muhammed'in vefatının ardından atıyye elde ettiler. Muhammed onlarla evlendiği zaman diğer eşlerinininkine benzer onlar da mehir aldılar. Birkaç İslami kaynağın zikrettiği gibi, esaretten serbest bırakılması, onun mihiri olarak yorumlansa da Safiyye'nin herhangi bir mehir almadığı muhtemeldir.

(46) Reyhâne ve Safiyye arasında aşikâr bir benzerlik olmasına rağmen -her ikisi de Yahudi dul kadın idi- onların arasında yine de bir fark görünmektedir. Reyhâne hemen İslam'a girmedi Yahudiliğini korudu, bu onun dindarlığına işaret etmekteydi. Bilakis Safiyye hemen İslam'ı kabul etti bu onun fırsatçı ya da faydacı bir kadın olduğuna işaret ediyordu. Dul kadınlar ile evlenmek için Kur'ân'da belirtilen gerekli zamanı beklemeksizin hemen Muhammed ile evlenen Reyhâne'nin aksine Muhammed, Safiyye ile evlenmeden önce gerekli zamanı bekledi.

(47) Reyhâne'nin Muhammed'in bir eşi değil bir cariye olduğu iddiasına rağmen, onun sahip olduğu konum ve imtiyazlar ("Müminlerin Annesi" unvanı, bir hicap giymesi) göz önüne alındığında bu böyle değildir. Bunlar Reyhâne'nin onun diğer hanımları gibi bir hanımı olduğunu göstermek-

tedir. Safiyye'ye gelince, her ne kadar beşinci eşi olsa da onun için böyle bir şüphe yoktu ve onun her yönden meşru bir eş olduğu düşünülmekteydi. Muhammed'in, dörtten fazla eş alma suçu işlediği görülmektedir. İslam'da bu problemin dini çözümü, diğer peygamberlerde olduğu gibi, bir peygamber olması hasebiyle Muhammed'e daha fazla kadın almasının hak tanındığını iddia eden bir Kur'an tefsirinde bulunabilir.

Kaynakça

- Abbott, Nabia, *Aisha - The Beloved of Mohammed*, Londra: al-Saqi Books, 1985.
- Jinn, Mustafa, *al-Waqf wa-l-Wasiyya*, Beyrut: Kuliyya al-Shari'a wa-l-Dira-sat al-Islamiyya, 1987.
- Anwar, Hekmat, *Women and the Qur'an*, New York: Prometheus Books, 1997.
- Armstrong, Karen, *Muhammad: A Western Attempt to Understand Islam*, Londra: Victor Golloncz Ltd, 1992.
- Ascha, Ghassan, "The 'Mother of the Believers': Stereotypes of the Prophet Muhammad's Wives," ss. 89-107, *Female Stereotype in Religious Traditions*, Ed. Ria Kloppenborg ve Wouter J. Hanegraaff, Leiden: Brill, 1995.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Beyrut: Daru's-Sadr, t.y.
- Barakat, Ahmad, *Muhammad and the Jews*, New Delhi: Vikas, 1979.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, Beyrut: Darül Kutubil İlmîyye, 1978.
- Bennett, Clinton, *In Search of Muhammad*, Londra ve New York: Cassell, 1998.
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Osnabruck: Biblio Verlag, 1968.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Sahîh-i Buhârî*, Kahire: Dar Matab'i al-Sha'b, 1950.
- Faizer, S. Rizwi, "Muhammad and the Medinan Jews: A Comparison of the Texts of Ibn Ishaq's Kitab Sirat Rasul Allah with al-Waqaidi's Kitab al-Maghazi," *International Journal of Middle East Studies* 28: 463-85, 1996.

- Hisham, Muhammad Kabbani ve Bakhtiar Laleh, ed., *Encyclopedia of Muhammad's Women Companions and the Traditions They Related*, Chicago: ABC International Group, 1998.
- Hufni, 'Abd al-Mun'im, *Mawsu'a umm al-Mu'aminin: Aisha bint Abi Bakr*, Kahire: Mataba Madbouly, 2003.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Kahire: Mataba al-Khiriyya, 1911.
- İbn Sâ'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Leiden: Brill, 1905-40.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut: Darül Kitabîl Arabî, 1967.
- İbnü'l-Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşk eş-Şâfiî, *el-Bidâ-ye ve'n-Nihâye*, Beyrut: Darul Marife, 1966.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Darul İhya Turas el-Arab, t.y.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih Müslim bi Şerh el-Nevevi*, Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 1990.
- Levy, Reuben, *The Social Structure of Islam*, Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
- Lings, Martin, *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources*, London: Islamic Texts Society, 1983.
- Mahallî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî ve Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, Beyrut: Dar al-Ma'arafa, t.y.
- Mernissi, Fatima, *The Veil and the Male Elite*, Çev. Mary Jo Lakeland. Reading: Addison-Wesley Publishing, 1992.
- Muir, William, *The Life of Mohammad from Original Sources*, Edinburgh: J. Grant, 1912.
- Salihî, Muhammad b. Yusuf, *Kitab Azwaj al-Nabi*, Dımaşk: Dar Ibn Kathir, 1992.

- Stern, Gertrude H, "Muhammad's Bond with the Women," *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 10: 185-97, 1939.
- Stowasser, Barbara Freyer, *Women in the Qur'an, Traditions, and Interpretation*, New York: Oxford University Press, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Leiden: Brill, 1964.
- Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru Mektebetu Hayat, 1961.
- Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbu'l-Megâzî*, Londra: Oxford University Press, 1966.
- Worrbl, William H, "The Case of Muhammad," *Journal of the American Oriental Society* 48: 136-46, 1928.

